

Korpuszmódszerek a történeti beszédaktus-kutatásban Direktívák egy katalán lovagregényben

Nagy C. Katalin

MTA-SZTE-DE Elméleti Nyelvészeti és Informatikai Kutatócsoport

Összefoglaló

Napjainkra kutatási módszerek sokfélesége áll rendelkezésre a pusztán írásos források alapján megközelíthető nyelvállapotok vizsgálatára, azon belül a beszédaktusok történeti tanulmányozására, amely mindig fontos helyet kapott a történeti pragmatikában. E kutatások két alapvető módszere a különféle beszédaktustípusokkal kapcsolatba hozható lexikai egységek és konvencionális fordulatok keresése, valamint a történeti szövegek kvalitatív vizsgálata. Jelen tanulmány célja annak megmutatása, hogy a korpuszkutatás gyakorlatában hogyan tudjuk kérdéseinket feltenni, hogy a korpusznyelvészetben kidolgozott módszereket gyümölcsözően használhassuk a diakrón kutatás céljaira. A középkori katalán direktívákkal kapcsolatos korábbi eredményeimet alapul véve, valamint egy új kutatást is bemutatva kitűnik, hogy a releváns adatok keresésének automatizálhatósága a kutatási kérdés függvényében változó mértékű lehet, a kvalitatív elemzés azonban – hol kisebb, hol nagyobb mértékben – minden történeti pragmatikai vizsgálatban szükséges.

Kulcsszavak: direktívák, középkori katalán, történeti beszédaktus-kutatás, történeti pragmatika

1. Bevezetés

A történeti beszédaktus-kutatás napjainkra a kutatási módszerek sokféleségét fejlesztette ki azon korok vizsgálatára, amelyekből csak írásos források állnak rendelkezésünkre (Arnovick 1999; Traugott-Dasher 2004 [2002]; Kohnen 2007; Taavitsainen-Jucker 2007; Jucker-Taavitsainen 2008; O’Keeffe 2018; Simon 2018; Iglesias Recuero megjelenés alatt). Ezen módszerek hatékonysága annak is függvénye, hogy hogyan tudjuk kutatási kérdéseinket feltenni és az írásos dokumentumokból előcsalogatni a számunkra releváns adatokat. Jelen tanulmányban azt tűzöm ki célul, hogy bemutassam egyes, a történeti beszédaktus-kutatásban használatos korpuszmódszerek működését a gyakorlatban. Ehhez a középkori katalán direktívákkal kapcsolatos korábbi kutatásaimat veszem például, amelyek során számos különféle eljárást alkalmaztam, valamint egy új kutatást is bemutatok.

A tanulmány felépítése a következő. Jelen Bevezetés után a 2. fejezetben a történeti beszédaktus-kutatás módszereit veszem számba, majd a következő pontokban ezeket részletesebben is tárgyalom a katalán direktívákkal kapcsolatos kutatásaimat alapul véve. A 3. pontban a „formától a funkcióig” módszert mutatom be, azon belül kitérek a beszédaktusokra utaló lexikai egységek, valamint a direktívák végrehajtására konvencionálisan használt igei szerkezetek keresésére a

korpuszban. A 4. pont a „funkciótól a formáig” módszert vizsgálja, és egy új kutatást mutat be. A *Tirant lo Blanch* 'A fehér Tirante' című lovagregény párbeszédesei részeitől gyűjtött direktívákat a közvettség szintjeinek megfelelően elemzem, először a közvetlen, explicit kéréseket, majd a konvencionálisan indirekt kéréseket, végül a nem konvencionálisan indirekt kéréseket helyezve fókuszba. Az 5. fejezet a konklúziókat tartalmazza.

2. Módszerek a történeti beszédaktus-kutatásban

Míg kezdetben az intuíció, az introspekció és a gondolatkísérletek szolgálták alapvető adatforrással a beszédaktus-kutatásban, köszönhetően a terület nyelvfilozófiai indíttatásának (Austin 1962; Searle 1969; 1975; Searle–Vanderveken 1985), napjainkra az adatgyűjtési módszerek sokféleségével találkozhatunk. A legfrissebb összefoglalást Jucker mutatta be 2023 őszén Budapesten tartott workshopján (Jucker 2023), ahol levonta a konklúziót, miszerint ideális adatgyűjtési módszer nem létezik, az egyes módszerek sikeressége nagyban függ a kutatási kérdéstől (l. még Jucker 2018). Az egyes módszerekkel gyűjtött adatokon alapuló kutatások eredményei abban is különböznek, hogy mennyire általánosíthatók. A beszédaktus-kutatás módszereire vonatkozóan Jucker különbséget tett introspekciós és empirikus pragmatika között. Míg az előbbi a kutatói reflexión alapuló adatokkal dolgozik, az utóbbin belül a kísérleti módszereken és a megfigyelésen alapuló pragmatikát különböztette meg. Ez utóbbinak része a kis adathalmazokkal dolgozó diskurzus-pragmatika mellett a korpuszpragmatika is, amely nagy adathalmazokkal dolgozik. A Jucker által számba vett, a beszédaktus-kutatásban használatos módszerek közül az írott forrásokon alapuló történeti kutatás számára csupán az introspekció módszere és a korpuszpragmatikai eljárások elérhetők. A korpuszmódszer napjainkra a szinkrón pragmatikában is általánossá vált, a korpuszalapú és korpuszvezérelt módszerek (vö. Tognini-Bonelli 2001; O’Keeffe 2018; Simon 2018) alkalmazása széles körben elterjedt, vívmányai napjainkra a történeti kutatásban is megjelentek. Ez összhangban van Fischer (2004: 730) nézetével, miszerint „a történeti nyelvész számára az egyetlen biztos forrást a történeti szövegek jelentik”, azzal a kitételrel, hogy a kutatói intuícióval mint plusz adatforrással mindig számolni kell a korpuszkutatásban (vö. Nagy C. 2013; Nagy C.–Németh T.–Németh 2018; Németh–Nagy C.–Németh T. 2019). Mivel a régi korokra vonatkozó, törvényszerűen korpuszalapú történeti kutatás gyakorlatában a korpusz számos további adatforrással is kiegészül, a történeti korpuszadat integrált természetűnek tekinthető (l. Kertész–Rákosi 2012; Nagy C. 2013).

A beszédaktusok kutatása mindig fontos helyet kapott a történeti pragmatikában (a beszédaktusok írott forrásokon való tanulmányozásának módszereiről l. Arnovick (1999), Jucker–Taavitsainen (2000; 2008), Kohonen (2000; 2007), Traugott–Dasher (2004 [2002]) és Taavitsainen–Jucker (2007)). A kutatások alapvetően két csoportra oszthatók az alkalmazott módszerek alapján: a beszédaktusokat megnevező lexikai egységek és kapcsolódó konvencionális fordulatok keresésén, ill. a szövegek kvalitatív vizsgálatán, a vizsgált jelenség összes előfordulásának azonosításán alapuló kutatásokra. Ez a két módszer a korpuszpragmatika két alapvető eljárását példázza, a „formától a funkcióig” vs. a „funkciótól a formáig” történeti kutatásokat (l. Jucker 1994; Jacobs–Jucker 1995; Aijmer–Rühlemann 2015;

Rühlemann–Aijmer 2015; Aijmer 2018; O’Keeffe 2018). Ez a megkülönböztetés valójában nem is annyira módszertani jellegű, hanem inkább a kutatási kérdés fókuszának különbségeire utal. A „formától a funkcióig” eljáráshoz sorolhatók a metapragmatikai kifejezések és az IFID-ek (illokúciós erőt jelölő eszközök) alapján történő keresések (l. pl. Deutschmann 2003; Lutzky–Kehoe 2017). Ilyenkor gyakorlatilag a minket érdeklő beszédaktushoz valamilyen módon kapcsolódó lexikai egységek alapján keresünk a korpuszban. Ezek lehetnek a beszédaktusokat megnevező lexikai egységek, igék, főnevek stb., vagy egy adott beszédaktus végrehajtásához konvencionálisan kötődő lexikai egységek. A „funkciótól a formáig” módszer pragmatikailag annotált korpuszban akár automatikus keresést is jelenthetne, a történeti kutatásban azonban különösképpen szűkében vagyunk a pragmatikai annotációval ellátott korpuszoknak (vö. Meyer 2002). Így marad a manuális elemzés, amely egy feldolgozható méretű korpusz végigolvasását és a minket érdeklő jelenség összes példájának kigyűjtését, majd elemzését jelenti. A manuális elemzés természetesen a „formától a funkcióig” elemzésre alapozó kutatásokban is szerepet kap, hiszen az automatikusan gyűjtött előfordulások közül mindig kézzel kell kiválogatni a releváns előfordulásokat.

A korpuszhasználat hatékonysága azon múlik, hogyan tudjuk a kvalitatív és a kvantitatív módszereket összehangolni (vö. Navarro 2008), hogyan tudjuk a megfelelő kérdést feltenni a korpuszban való kereséskor. A releváns előfordulások kézi válogatása mindig elengedhetetlen, a funkcionális elemzés során pedig minél inkább kiterjesztjük a kontextust, annál inkább le kell mondanunk az automatikus módszerekről. A következő fejezetekben a fentebb bemutatott eljárásokat részletezem a saját, középkori katalán kérésstratégiákra vonatkozó kutatásaimból vett gyakorlati példák alapján.

3. Módszerek a „formától a funkcióig”: direktívák keresése korpuszban

Ebben a fejezetben azt a kérdést helyezzük fókuszba, hogy hogyan lehet funkcionális jelenségekre rákeresni, azaz automatikus kereső módszerekkel előcsalni egy minket érdeklő jelenség előfordulásait, a kérdést a direktívák történeti vizsgálatán keresztül világítva meg. A direktívák mint inherensen arculatfenyegető aktusok (Brown–Levinson 1987 [1978]: 61–64) ritkán valósulnak meg pusztán a propozíciós tartalom explicitté tételével, végrehajtásukkor gyakran megfigyelhetők az udvariaság különféle nyelvhasználati stratégiái (vö. Searle 1975). Amint a híres CCSARP¹ kutatói (Blum–Kulka–Olshtain 1984: 200–205; Blum–Kulka–House–Kasper 1989) megállapítják, a direktívák tipikus képviselője, a kérés aktusa általában ún. kérés-i szekvencia formájában jelenik meg a nyelvhasználatban. Ez a következő egységeket tartalmazza: (i) megszólító vagy figyelemfelkeltő kifejezés (*address term, alerter*), (ii) fő cselekmény (*head act*) és (iii) kötőelemek vagy támogató lépések (*adjuncts, supportive moves*). A fő cselekmény a direktség különböző fokozatait mutató kérésstratégiák által valósulhat meg, az ún. szintaktikai és/vagy lexikai enyhítők (*syntactic / lexical and phrasal downgraders*) használata pedig udvariasabbá teszi a kérést. Hogyan találhatjuk meg ezeket a korpuszban? Kezdjük a beszédaktusra utaló lexikai egységek keresésével.

¹ *Cross-Cultural Study of Speech Act Realization Patterns*

3.1. Beszédaktusra utaló lexikai egységek keresése a korpuszban

Jucker (2023) a korpuszpragmatikai módszerek közül az IFID-ek és metapragmatikai kifejezések (beszédaktusokat megnevező lexikai egységek, igék, főnevek stb.) alapján történő keresést emeli ki. Ennek hatékonysága eltérő lehet többek között azért is, mert egyrészt nincs egy az egyhez megfelelés ezen nyelvi kifejezések és a végrehajtott beszédaktusok között, másrészt beszélőközösségenként és beszédaktusonként eltérő, hogy mennyire használják a performatív igéket (Traugott–Dasher 2004 [2002]: 193–194). Ráadásul a beszédaktusigék egyes szövegtípusokban hangsúlyozottabban lehetnek jelen, mint másokban (Traugott–Dasher 2004 [2002]: 46; vö. Iglesias Recuero megjelenés alatt).

Taavitsainen és Jucker (2007: 135) megállapítják, hogy az angol nyelv korábbi történeti szakaszaiban jellemző volt a performatív igék használata a direktívákban. Hasonló következtetésre jut Iglesias Recuero (megjelenés alatt) a 16–17. századi spanyollal kapcsolatban. Szerencsére a 13–16. századi katalán is nagymértékben alkalmazta ezt a stratégiát (vö. Nagy C. 2011; 2020), szemben a modern katalánnal (vö. Pérez i Parent 2002: 151). A kérések végrehajtásának három direktívai szintje közül, amelyet Blum-Kulka–Olhstain (1984: 201) elkülönít (ti. a (i) közvetlen, explicit kérések, (ii) a konvencionális indirektívák és (iii) a nem konvencionális indirektívák szintje), az IFID-ként szereplő beszédaktusige használata a közvetlen, explicit kérések szintjéhez tartozik, hiszen a megnyilatkozás illokúciós ereje jelölve van.

A beszédaktusigék azonban leíró és performatív használatban is előfordulhatnak (l. Austin 1962; Taavitsainen–Jucker 2007: 112–113), és az őket tartalmazó megnyilatkozások nem feltétlenül az ige által megnevezett beszédaktust valósítják meg.² Ha az egyes beszédaktusok példáit az őket leíró igére történő rákereséssel szeretnénk megtalálni, érdemes figyelembe venni azt is, hogy bár a performatívumként használt ige általában E/1, jelen idejű alakban jelenik meg (pl. *prech* 'kérem'), szó lehet beágyazott performatívumról is (pl. *vul pregar* 'szeretném (meg)kérni'). A leíró használatban álló beszédaktusige gyakorlatilag bármilyen grammatikai alakban megjelenhet. Tekintsük az (1) példát:

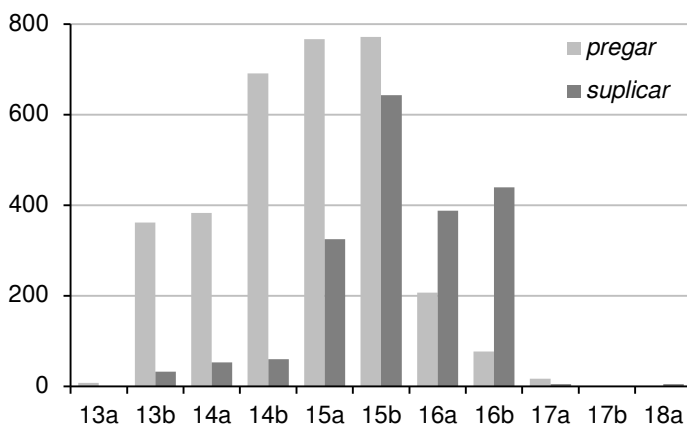
- (1) **suplich**-vos que de açí avant la majestat vostra **no-m vulla** de res **preguar**, sinó **manar-me** axí com al més simple servidor que la altesa vostra té, e açò us tindré a gràcia singular.
 'könyörgök, hogy ezentúl felséged **sziveskedjen ne kérni** tőlem (= **ne akarjon kérni**),³ hanem **parancsolni** nekem, mint felséged legegyszerűbb szolgájának, én ezt különleges kegynek fogom tekinteni.'
 (Tirante válasza, 123. fej.)

² Sajnos még performatív használat esetén sincs mindig megfelelés a megnevezett és a végrehajtott beszédaktus között. Például az *igérem* igét tartalmazó megnyilatkozás nemcsak ígéretet, hanem akár bocsánatkérést vagy fenyegetést is megvalósíthat.

³ A történeti példákat a könnyebb érthetőség kedvéért a következőképpen mutatom be. A fókuszban lévő szóalakokat és magyar megfelelőiket vastaggal szedem. A példák fordításaként egy, jelentésben a lehető legközelebb álló és funkciójában is megfelelő, magyarosan hangzó alak szerepel, de zárójelben az „=” szimbólummal bevezetve megadom az igei szerkezet szó szerinti fordítását is, hogy látható legyen, milyen jelentésű igét használtak a régi katalánban az adott kontextusban. A tanulmányban szereplő katalán szövegrészek magyar megfelelői minden esetben a saját fordításaim.

A fenti (1) példában a *supplich* 'könyörgök' ige performatív használatban, míg a *preguar* 'kérni' és a *manar* 'parancsolni' igék leíró használatban, infinitívuszi alakban állnak. Ez utóbbiak nem hajtanak végre kérést, csupán esetleges jövőbeli kérést, illetve parancsot írnak le. A kérésstratégia egyrészt az igei performatívum, másrészt egy további igei szerkezet, méghozzá a *voler* 'akar' + főnévi igenév (a továbbiakban: FI) szerkezet használatában áll.

A beszédaktusokat megnevező nyelvi elemekre történő keresés az adott beszédaktusoknak nem minden példáját hívja elő, ugyanakkor nagy korpuszon való kutatást tesz lehetővé. Nagy C. (2021)-ben egy ilyen vizsgálatot végeztem az elektronikus katalán történeti korpuszon (Corpus Informatitzat del Català Antic, <http://www.cica.cat> (Claveria Nadal-Torruella Casañas 2012)), amely szépirodalmi és más műfajú szövegeket tartalmaz a katalán írásbeliség kezdetétől a 18. századig. Kutatásomat a következő lépésekben hajtottam végre: (i) kérési szekvenciák előhívása direktívát megnevező igék alakjaival, (ii) az előfordulások kézi, kvalitatív elemzése az eredeti kontextusban, majd (iii) az udvariasság nyelvi eszközeinek feltárása. A keresés a *pregar* 'kér' ige különféle morfológiai formáinak előfordulását adta ki, valamint a *suplicar* 'könyörög, kérlel' ige különféle morfológiai alakjainak 1950 előfordulását, hol performatív, hol leíró használatban. Az előfordulások időbeli megoszlását mutatja az 1. ábra:⁴

1. ábra

A *pregar* 'kér' és *suplicar* 'könyörög, kérlel' igék előfordulásainak időbeli megoszlása: a = a század első fele, b = a század második fele

(forrás: Nagy C. 2021)

A nagy korpuszon való kutatás a diakrón szempont bevonását is lehetővé tette.

⁴ Érdekes, hogy a spanyol *suplicar* ige használatának hasonló időbeli alakulását találja Iglesias Recuero (megjelenés alatt), aki szerint a – katalán *suplicar* igével analóg jelentésű és használatú – *suplicar* 'kér, könyörög' ige „divatban volt” a 15–17. századi spanyol nyelvhasználatban.

3.2. Direktívák végrehajtására használt igei szerkezetek keresése a korpuszban

A fenti módszer a direktívák végrehajtásakor használatos egyéb nyelvi eszközök megtalálását is eredményezheti. Fontos azonban kiemelni, hogy e lexikai egységeknek nem az összes előfordulását kapjuk így meg, mindenesetre ezek a példák újabb keresésekhez adhatnak ötleteket. A *pregar* és *suplicar* beszédaktusigék kontextusaiban Nagy C. (2021)-ben több igei szerkezetet mutattam be (l. 1. táblázat).

	<i>pregar</i> (n=3286)	<i>suplicar</i> (n=1950)
<i>voler</i> 'akar'	358 (~11%)	281 (~14%)
<i>plaire</i> 'tetszik'	94 (~3%)	159 (~8%)
<i>ser/fer mercé/gràcia</i> 'kegyeskedik'	1	145 (~7%)
<i>deure</i> 'kell'	27	11
vegyes	<i>voler</i> (31) + 1	<i>voler</i> (64) + 29
összesen	512 (~16%)	689 (~35%)

1. táblázat

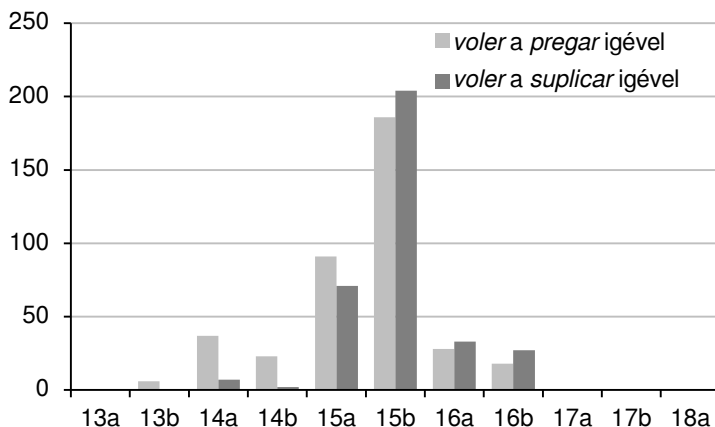
A leggyakoribb igei szerkezetek a *pregar* és a *suplicar* igék kontextusaiban (forrás: Nagy C. 2021)

Az 1. táblázat bemutatja azokat az egyéb igei szerkezeteket, amelyek olyan megnyilatkozásban jelennek meg a kérés propozíciós tartalmán túl a fő cselekményben, amelyekben a *pregar* 'kér' vagy a *suplicar* 'kérlel, könyörög' ige is előfordul performatív használatban. Amint látható, az alázatosabb kérést kifejező *suplicar* 'kérlel, könyörög' igével gyakrabban fordulnak elő egyéb udvariassági eszközök, mint a semlegesebb *pregar* 'kér' igével (gyakoriságuk több mint kétszer nagyobb). Ugyanakkor a leggyakoribb szerkezet, a *voler* + FI mindkét igével hasonló arányban jelenik meg. A *plaire* 'tetszik' igével és a *ser de su mercè* 'kegyeskedik' kifejezéssel alkotott szerkezetek, amelyek akár a *voler* + FI szerkezettel együtt is megjelenhetnek, jóval gyakoribbak a *suplicar* igével. Erre láthatunk példát a következő levélrészletben (2).

- (2) Per què **supplich** a vostra senyoria que **sia de sa mercè donar** al dit en Leonard **fe e creença** de tot ço que a aquella dirà de ma part sobre les dites coses.
'Ezért **könyörgök** uraságodnak, hogy **kegyeskedjen elhinni (= legyen a kegyelméből való elhinni)** mindannak az igazságát, amit a fent említett Leonard elmond a nevemben ezekről a dolgokról.'
(Epistolari de Ferran I d'Antequera, 15. század)

Az 1. táblázatban szereplő szerkezetek a felszólító erőt a cselekvésről a hallgató akarati világába viszik át, így növelik az opcionalitást. Összességében elmondható, hogy a *suplicar* ige az udvariasság nagyobb fokát igénylő kontextusokban jelenik meg, gyakran az udvariasság egyéb nyelvi eszközeivel együtt. A véletlen megtalált

igei szerkezetekre való célzott rákereséssel utóbb árnyaltabb képet is kaphatunk használatukról. Egy ilyen keresés eredményeit foglalja össze a 2. ábra.

2. ábra

A *voler*-szerkezetek előfordulásai a *pregar* és a *suplicar* igék kontextusaiban:
a = a század első fele, b = a század második fele (forrás: Nagy C. 2021)

Amint a 2. ábrán látható, a *voler*-szerkezetek a *pregar* és a *suplicar* beszédaktusigével is előfordulnak a 13. század második felétől a 16. század második feléig. A legnagyobb gyakoriság a 15. században mutatkozik, amikor mindkét ige használatban volt. A grammatikai szerkezetek, amelyekben a *voler* 'akar' ige megjelenhet, nagy változatosságot mutatnak, infinitívuszos és egyéb szerkezetek is előfordulnak (pl. *pregar/suplicar que voler* (+ kötőmód) + FI; *pregar/suplicar voler* (+ kötőmód) + FI; *pregar/suplicar que voler (que)* (+ kötőmód); *pregar/suplicar (de) voler* + FI (bővebben l. Nagy C. 2021)).

Egy másik kutatásomban (Nagy C. 2021), amelyet a *Parlaments a les corts catalanes* című, 14–16. századi katalán parlamenti beszédek tartalmazó szöveggyűjtemény szövegein végeztem, szintén megfigyelhető volt a *voler* + FI szerkezet együttes használata a performatív ige stratégijával. Performatívumként a semlegesebb igék jelentek meg, a speciálisabbak inkább csak mellérendelő szerkezetekben fordultak elő (pl. *vos prec, amonest e requir* 'kérem, intem Önt és elvárom Öntől'). Az igék azonban csupán a beszédaktusosztályt határozzák meg, a besorolás további támpontjai lehetnek: a beszélő és a címzett társas viszonya, társadalmi, hatalmi pozíciója. A vizsgált kontextusokban az illokúciós aktusok előkészületi, komolysági, propozíciós tartalmi és lényegi feltételeivel kapcsolatba hozható egyéb kifejezéseket is találtam (bővebben l. Nagy C. 2021). Hasonló, az igei szerkezetre való rákeresésen alapuló kutatást mutattam be Nagy C. (2020; 2021; 2022)-ben, ahol a *plaire* 'tetszik' igével alkotott szerkezet történetének állomásait tártam fel. (A *plaire* igével alkotott szerkezetre l. a (13) és a (14) példákat alább, a 4.2.2.1. pontban.)

4. A „funkciótól a formáig” módszer: direktívák keresése korpuszban

Eltérő módszertani eljárásra van szükség, amikor egy adott korpuszból az általunk vizsgált jelenség összes példáját szeretnénk kinyerni. Ilyen kézi elemzést alkalmaz Kohnen (2007), aki egy adott beszédaktustípus összes megvalósulásának a megtalálását tűzi ki célul, beleértve az ún. „rejtett megvalósulásokat” (*hidden manifestations*, l. Kohnen 2007) is, amelyek észrevétlenül maradnak az automatikus kereséskor. Így érvényes általánosításokat tehetünk az adott beszédaktus történeti alakulásáról. Kohnen szerint azonban ebben a szövegtípusnak, a szövegműfajnak is nagyon nagy szerepe van. Érvényes összehasonlítások ugyanis csak úgy tehetők egyes nyelvallapotok között, ha különféle korokból származó, de egyazon műfajú szövegeket vizsgálunk. Egy ilyen vizsgálat azonban önmagában nem elég, a gyakoriságot csakis a beszédaktus teljes történetének figyelembevételével tudjuk megállapítani. Hiszen ha egy adott beszédaktus példányainak száma az egyik szövegtípusban nő, a másikban csökken, észrevétlenül maradhat a változás, ha összességében vizsgáljuk a számokat (Kohlen 2007: 153, 158). Szintén csak kvalitatív módszerekkel vizsgálható, hogy összességében változott-e egy adott beszédaktustípus gyakorisága (kvantitatív változás). Előfordulhat, hogy az összgyakoriság ugyanolyan marad, de például nő az indirekt megvalósulások gyakorisága (kvalitatív változás) (Kohlen 2007: 140–141).

Amennyiben tehát összképet szeretnénk nyerni a direktív stratégiákról egy adott korszakban, és azt is meg szeretnénk állapítani, hogy milyen súlya, funkciója van az egyes nyelvhasználati eszközöknek, a „funkciótól a formáig” eljárás alkalmazása szükséges egyrészt változatos műfajú szövegekben, másrészt a vizsgált nyelvi jelenség összes példájának figyelembevételével. A kereshető nyelvi egységekhez nem kötődő „rejtett megvalósulások” megtalálása elméletileg sem automatizálható, ehhez elengedhetetlen a kézi, kvalitatív elemzés. A tágabb kontextus figyelembevételével lehet meghatározni, hogy egy adott megnyilatkozás az általunk keresett beszédaktust valósítja-e meg (vö. Kohnen 2007: 151, 157). Az alábbiakban egy ilyen kvalitatív elemzést mutatok be.

4.1. Direktívák egy középkori katalán lovagregényben: a korpusz és a módszer

A „funkciótól a formáig” tartó elemzésemet Joanot Martorell (és Martí Joan de Galba) *Tirant lo Blanch* 'A fehér Tirante' című művén végeztem. A *fehér Tirante* a nagyközönség számára Cervantes Don Quijotéjéből lehet ismerős, ahol a szerző a 6. fejezetben egyfajta irodalomkritikát mutat be a híres, Don Quijote könyvtárában játszó jelenetben. A pap és a borbély kíméletlenül tűzre vetik a nemesúr egyes könyveit, míg másokat megkímélnék a pusztulástól. A *fehér Tirante* mintegy az utolsó pillanatban menekül meg a tűzhaláltól, és amikor véletlen a földre hull, Cervantes az egyik szereplő szájába adja a lovagregényről való kissé ellentmondásos véleményét:

Itt van hát A fehér Tirante is? Adja csak, komámuram, mert be kell vallanom, hogy ebben a derű kincsére s a mulattatás bányájára akadtam. (...)

Mondhatom, kedves komámuram, ami a stílust illeti,⁵ nem lehet ennél jobb könyv a világon; ebben a lovagok esznek is, aluszhatnak is, ágyban halnak meg, s haláluk előtt végrendeletet is tesznek, s más egyéb is történik, ami különben az effajta könyvekből rendszeresen hiányzik. Azonban mindennek ellenére mondhatom, méltán lehetne élte fogytáig tartó gályarabságra ítélni a szerzőt, amiért ennyi ostobaságot szántsándékkal összefirkált.

(Cervantes: *Don Quijote*, 6. fej.⁶)

Az ismert, 1460–1465-ben íródott katalán lovagregényt 1490-ben adták ki Valenciában, Cervantes az 1511-ben megjelent spanyol fordításból ismerhette a művet.⁷ Joanot Martorell valenciai lovag alkotása, amelyet Martí Joan de Galba fejezett be, a „fehér lovag”, a kereszténységet megmentő, bölcs hadvezér mítoszának egyik legismertebb feldolgozása. A mítosznak magyar vonatkozása is van, hiszen egyik előképe Hunyadi János lehetett. A történeti források a *vlach – blak – blanc* etimológia alapján, valamint a holló címermotívum alapján feltételezik a kapcsolatot, amelyet Tirante a 125. fejezetben a zászlajára fest (Rosenthal 1984; Csernus 2011). A híres katalán művet – Cervantes leírásából is kitűnő – realizmusa okán a modern regény előfutárának is szokás tekinteni. Bár nem spontán beszédet lejegyző, hanem szépirodalmi alkotás, történeti udvariasságkutatásra kiváltképp alkalmas, hiszen a lovagregényekben különös hangsúly esik az udvarias beszédre. A párbeszédes részekben bővelkedő lovagregény az udvariasság nyelvi eszközeinek gazdag tárháza. Az udvarias fordulatok az interakciót közvetlenül idéző és a narratív szövegrészekben egyaránt felbukkannak egyrészt a jellemábrázolás, másrészt a társas viszonyok bemutatásának eszközeként. E kétfajta szövegrészben talált előfordulások, bár vizsgálatuk hasonlóképp hasznos lehet, másképpen kezelendők (bővebben I. Nagy C. 2021: 165–168). A párbeszédes részekben talált direktívák nyelvi megformálása feltehetően közvetlenebbül tükrözi a ténylegesen is használható nyelvi formákat.⁸

Jelen kutatásban csupán a szöveg párbeszédes részeiben vizsgáltam a direktívák végrehajtására használatos igei stratégiákat. A teljes szöveg folyamatos olvasásakor minden direktívát megvalósító megnyilatkozást megjelöltem, ehhez mindig a tágabb kontextust is figyelembe vettem. Megvizsgáltam, hogy a direktíva hogyan valósul meg: van-e benne konvencionális nyelvi eszköz, vagy pedig nem konvencionális direktíváról van-e szó. Ebben a kutatásban elsősorban az igemódra és az igei szerkezetekre koncentráltam. Ezen kívül a megnyilatkozások udvarias megformálásában nagy szerepe van az enyhítőknél és a különféle megszólításoknak is, amelyek az itt bemutatott igei eszközökkel együttesen jelenhetnek meg. A direktívák típusait Blum-Kulka-Olshtain (1984) rendszere alapján csoportosítottam, akik a kérészekvenciák fő cselekményét megvalósító kérésstratégiákat egy, a direktívák

⁵ Az eredetiben: *por su estilo*, ami inkább 'a maga módján' jelentésnek felel meg, azaz 'a maga módján a legjobb könyv a világon'.

⁶ Miguel de Cervantes Saavedra: *Az elmés nemes Don Quijote de la Mancha*. (Györfy Vilmos fordítását átdolgozta Benyhe János). Budapest: Európa. 1966.

⁷ *Los cinco libros del esforzado e invencible caballero Tirante el Blanco de Roca Salada*. Valladolid, 1511. Ismeretlen fordító műve.

⁸ Természetesen a párbeszédes részek egyaránt tartalmazhatnak leíró és performatív használatban álló beszédaktusigéket (amint fentebb, 3.1.-ben az (1) példában is látható).

különböző fokozatait mutató skálán helyezik el (l. még Blum-Kulka-House-Kasper 1989). Ahogyan fentebb említettem, Blum-Kulka-Olshain (1984) a kérések végrehajtásának három közvetettségi szintjét különíti el: a (i) közvetlen, explicit kérések szintjét, (ii) a konvencionális indirektség szintjét, valamint (iii) a nem konvencionális indirektség szintjét. A teljes szöveg manuális elemzése mindhárom szint vizsgálatát, valamint a hozzájuk besorolható stratégiák előfordulási arányainak vizsgálatát is lehetővé teszi.

4.2. Eredmények: stratégiák direktívák végrehajtására a *Tirant lo Blanch* párbeszédés részeiben

A kvalitatív elemzés összesen 2648 direktíva végrehajtására használt megnyilatkozást fedett fel a szöveg párbeszédés részeiben. A különféle stratégiák közül a leggyakoribbakat a közvetettségi szinteknek megfelelően mutatom be.

4.2.1. Közvetlen, explicit kérések a *Tirant lo Blanch* című lovagregényben

A jelen tanulmányban alkalmazott elméleti keretben (Blum-Kulka-Olshain 1984; Blum-Kulka-House-Kasper 1989) közvetlen, explicit kérésstratégiának számít a felszólító mód használata, a performatív igés stratégiák, a hallgató kötelezettségének kifejezése és a beszélői akarat kinyilvánítása.⁹ A továbbiakban ezek használatát mutatom be a vizsgált lovagregényben.

4.2.1.1. Az igemód

Az explicit kérések végrehajtásának legközvetlenebb stratégiája a felszólító módú igealak használata (*mood derivable*, l. Blum-Kulka-Olshain 1984: 202). A lovagregényben a felszólítás leggyakoribb stratégiája az egyszerű felszólító módú/kötőmódú igével való végrehajtás volt. A katalánban felszólító módú igealakok csak második személyben léteznek, a többi személyben az imperatívusz kifejezésére a kötőmód alakjai használatosak. Tiltáskor minden személyben a *no* 'ne(m)' tagadó partikula és a kötőmódú igelak használatos. Az igemóddal végrehajtott közvetlen kérés megjelenhet enyhítők nélkül vagy különféle, itt most nem vizsgált enyhítőkkel.¹⁰ Az

⁹ A közvetettségnek ez a felfogása eltér a közvetett beszédaktusok klasszikus searle-i értelmezésétől, amelyben máshol húzódik a határ a közvetlen és a közvetett stratégiák között. Searle (1975) a felszólító mondatok és a nyílt performatívumok használatával állítja szembe a közvetett formákat, azaz a CCSARP elméleti keretében bemutatott öt közvetlen stratégia közül az ő értelmezésében a 3., a 4. és az 5. már kétségkívül a konvencionális közvetettség körébe tartozik. Searle (1975) a hallgató kötelezettségére utaló és a beszélő akaratát kifejező megnyilatkozásokat az indirekt direktívák eseteiként mutatja be. A performatív igés megnyilatkozások státusza azonban kérdéses. 1985-ben, az illokúciós logika kidolgozásakor Searle és Vanderveken (1985: 3, 71) olyan deklarációként értelmezik a performatív igés megnyilatkozásokat, amelyek rendelkeznek egy, a performatív ige által megnevezett további illokúciós erővel (*additional illocutionary force*). Elemzésük azonban eltér mind a direkt, mind az indirekt beszédaktusok értelmezésétől.

¹⁰ Iglesias Recuero (megjelenés alatt) a 16–17. századi spanyol kéréseket vizsgálva az igemód és a performatív stratégia hasonló – a mai nyelvtől eltérő – dominanciáját találta. Felhívja a figyelmet arra is, hogy a felszólító mondatokkal végrehajtott kérések az udvariasság árnyalt fokozatait képesek megjeleníteni a különféle megszólításokkal való kombinációjuk révén. A megszólítások a középkori katalánban is fontos szerepet játszhattak az udvariasságban, de ez a kérdés kívül esik jelen tanulmány fókuszán.

igemódon alapuló, közvetlen felszólítás stratégiája más nyelvekhez hasonlóan a középkori katalánban is széles körben alkalmazható volt, nem számított udvariatlannak. Amennyiben a beszélők közötti társas hierarchia viszonyai nem követelték meg az udvariasság magasabb fokát, attól el lehetett tekinteni, különösen egyszerű javaslatok, tanácsok esetén, amelyek a címzett számára nem jártak különösebb erőfeszítéssel, vagy ha ez a megformálás felelt meg a beszélő szándékainak. Tekintsük a (3) és a (4) példákat.

- (3) **dígau**-li que vingua a cavall, que yo-l spere açí.
'mondja meg neki, hogy jöjjön ide lóháton, én itt várom.' (125. fej.)
- (4) – ¡**Calla!** ¿Que est folla? —dix la princessa.
'– **Hallgass!** Hát megbolondultál? – mondta a hercegkisasszony.' (231. fej.)

A felszólító igemód használata figyelhető meg a (3)-ban és a (4)-ben, amely a közvetlen, explicit kérések szintjére tartozik. A (3)-beli utasítást a császár intézi egy lovaghoz. Az udvariassági eszközök nélkül végrehajtott direktívát a beszélő társadalmilag fölérendelt pozíciója teszi lehetővé. A (4)-beli dühös követelést a hercegkisasszony intézi szobalányához, aki bár társadalmilag alárendelt pozícióban van hozzá képest, viszonyuk bizalmas, szinte baráti, ez alkalommal azonban olyat mondott neki, amin a hercegkisasszony felháborodott. A (4)-beli enyhítés nélküli, közvetlen parancsban a beszélő indulata is tükröződik.

Külön említést érdemel a közvetlen direktíváknak azon csoportja, amelyek nem a külvilágban végrehajtandó cselekvésre, hanem a diskurzus szervezésével, megértésével kapcsolatos mentális műveletre szólnak fel, ilyen értelemben diskurzuszervező funkciót látnak el. Természetesen ezek is közvetlen direktívák, de funkciójuk gyakran a cselekvésre való felszólításon túl a figyelemirányítás, a diskurzus koherenciájának megteremtése vagy akár beszélői attitűd kifejezése. Tekintsük az (5)–(7) példákat.

- (5) E **no penses** tu que en aquell temps fossen fets cavallers tots aquells qui u volien ésser,
'És **ne gondold**, hogy akkoriban mindazok, akik lovagok akartak lenni, azzá válhattak,' (32. fej.)
- (6) – **Mira**, mon fill, aquest cavaller quanta honor adquerí per ésser virtuós.
'**Nézd**, fiam, mekkora tiszteletet vívott ki ez a lovag az erényességével.' (34. fej.)
- (7) E **no-t deu oblidar** de Quirielayson de Muntalbà e de son germà.
'És **nem szabad megfeledkezned** Kyrieleison de Muntalbáról és testvéréről.' (355. fej.)

Az (5) megnyilatkozás mondanivalója lényegében az, hogy 'nem válhattak akkoriban mindazok lovaggá, akik azzá akartak lenni'. A *no penses* 'ne gondold' tiltás lényegében nyomatékosítást fejez ki, hiszen úgy tűnhet, mintha a hallgató az ellenkezőjét gondolta volna annak, amit a beszélő állít. Így tehát felszólítja arra, hogy ne gondoljon egy bizonyos tényállást valóságnak, de valódi beszélői célja ezen tényállás ellentétének a nyomatékos kifejezése. A (6) megnyilatkozásban a *mira* 'nézd' felszólító módú igealak használatának figyelemirányító szerepe van.

Hasonló diskurzusszervező funkciójú direktívák nemcsak felszólító módú igealakokkal, hanem egyéb közvetlen stratégiával is megvalósulhatnak: a (7)-ben látható *no-t deu oblidar* 'nem szabad megfeledkezned' modális szerkezet tiltás kifejezése révén vezeti be az új témát a diskurzusba.

4.2.1.2. A performatív stratégiák

A performatív stratégiák szintén a közvetlen kérések szintjéhez tartoznak, jellemzőjük az explicit vagy beágyazott performatívum (*explicit performatives*, illetve *hedged performatives*) használata, amely megnevezi a megnyilatkozás illokúciós erejét (Blum-Kulka-Olshtain 1984: 202). Számos ige volt használható ilyen célra a középkori katalánban, a leggyakoribbak a *pregar* 'kér', *suplicar* 'kérlel, könyörög', *demanar* 'kér', *manar* 'parancsol', *consellar* 'tanácsol' és *clamar mercé* 'kegyelmet kér'. Ezek az igék önmagukban vagy egyéb, kérés végrehajtásakor használatos igei szerkezetekkel együtt is megjelenhetnek a középkori katalán direktívákban.

A performatívumként szereplő ige állhat E/1-ben (l. fentebb a *supplich* 'könyörögök' alakot az (1) és a (2) példákban), de előfordulhat beágyazott performatívumként is, akár több performatívum halmozásával, ahogyan a (8)-ban megfigyelhető.

- (8) E per ço vos **volriem consellar e preguar**, si bonament se podia retractar, que no-s fes aquesta batailla. Molt ne seriem aconsolades.
'Ezért azt **szertelnék tanácsolni** Önnek **és kérni** Öntől, hogy, amennyiben vissza lehet vonni, ne vívja meg ezt a csatát. Nagyon örülnék neki.'¹¹ (81. fej.)

A direktívák végrehajtására használt performatívumok halmaza koronként változó lehet. Fentebb (l. 2. ábra a 3.2.-ben) bemutattuk a *pregar* 'kér' és a *suplicar* 'kérlel, könyörög' igék előfordulásainak koronkénti megoszlását.

	összesen (+más igével)	voler 'akar'	plaire 'tetszik'	ésser de mercé / fer gràcia / mercé 'kegyeskedik'	voler + plaure	voler + ésser de mercé / fer gràcia / mercé
<i>pregar</i>	194 (+13)	62	6	2	9	-
<i>suplicar</i>	171 (+6)	57	7	3	-	7
<i>demanar</i>	72 (+6)	13	1	-	2	-
<i>manar</i>	45 (+16)	2	1	-	-	-
<i>consell(ar)</i>	16 (+7)	2	-	-	-	-
<i>clamar mercé</i>	16	3	-	-	-	-
egyéb	43 (+19)	7	-	-	1	-
összesen	557 (+67)	146	15	5	12	7

2. táblázat
Performatív igék a *Tirant lo Blanch*-ban
és együttes előfordulásuk egyéb igei szerkezetekkel

¹¹ Ebben a megnyilatkozásban a fejedelmi többes (T/1 igealak) használata figyelhető meg.

A 2. táblázat a *Tirant lo Blanch* című lovagregény direktíváiban előforduló performatív igéket mutatja be. A jelenlegi kutatásban nem vettem figyelembe a párbeszédes részekben leíró használatban felbukkanó beszédaktusigéket, hiszen azok az adott kontextusban nem performatívumként jelennek meg.

A táblázat első oszlopának számai megmutatják, hogy az adott beszédaktusige hány megnyilatkozásban szerepelt összesen, míg a zárójelben lévő szám megadja, hogy hány egyéb beszédaktusige volt, amely vele együtt szerepelt egy megnyilatkozáson belül. Egyéb, a táblázatban nem részletezett igék többek között a következők voltak: *requerir* '(meg)követel', *ordenar* 'parancsol', *donar/fer orde* 'parancsot ad', *declarar* 'kijelent', *pronunciar* 'kimond', *sentenciar* 'ítéletet hoz', *donar licència* 'engedélyt ad', *instituir* 'megbíz'. A további oszlopok az egyéb, konvencionálisan kérések végrehajtására használt igei szerkezetekkel való együttes előfordulás példaszámait mutatják meg. A performatív stratégia ugyanis gyakran együtt jár egyéb igei szerkezetek megjelenésével is, ezek közül a leggyakoribb a *voler* 'akar' igével alkotott szerkezet volt, amely az 557 performatív igét tartalmazó megnyilatkozás közül 165-ben jelent meg, hol önállóan, hol más szerkezetekkel együtt (9).

- (9) – Per hun sol Déu vos **prech** —dix la princessa— vosaltres me **vullau dir** la veritat.
 '– Az egy Istenre **kérem** – mondta a hercegnő –, **mondja meg (= akarja megmondani)** nekem az igazat.' (472. fejt.)

A (9) megnyilatkozásban együtt fordul elő a *prech* 'kérem' igei performatívum és a *vullau dir* 'akarja megmondani' szerkezet, mely a felszólítást a hallgató akarati világára való utalással enyhíti, teszi udvariasabbá. A *voler* igés szerkezet önmagában is alkalmas direktíva végrehajtására, ez a használat azonban a konvencionális közvetettséghez tartozik és alább részletesebben tárgyaljuk. A kérő megnyilatkozás természetesen egyéb, nem igei szerkezeteket is tartalmazhat enyhítőként, amelyeket ebben a tanulmányban nem vizsgálunk. Ilyen a (9)-ben a *per hun sol Déu* 'az egy Istenre' kifejezés, amely a kérést nyomatékosítja és érzelmi töltetet ad neki.

4.2.1.3. A hallgató kötelezettségét kifejező modális szerkezetek és a beszélői akarat kinyilvánítása

Míg az előzőekben bemutatott közvetlen stratégiák használatakor az illokúciós erő nyelvi jelölők alapján levezethető, a CCSARP rendszerében (Blum-Kulka-Olshtain 1984; Blum-Kulka-House-Kasper 1989) szintén közvetlen stratégiaként szereplő két további eljárás esetében az illokúciós erő megértése a megnyilatkozás szemantikai tartalmán alapul. Az egyik a hallgató kötelezettségének kifejezése (*obligation statement*), a másik a beszélői akarat kinyilvánítása (*want statement*), amelyek kevésbé közvetlennek minősülnek, mint a felszólító igemód és a performatív ige használatán alapuló stratégiák. A modális igés, kötelezettséget kifejező szerkezetekre (*deure* 'kell' / *haver a/de* 'kell' + FI) láthatunk példát a (10)-ben és a (11)-ben.

- (10) –Senyora, dels bons **deu** hom **triar** lo millor
 'Hölgyem, a jók közül a legjobbat **kell választania** az embernek' (119. fejt.)
- (11) Emperò, segons mon parer, **havem a seguir** l'orde del testament de Tirant;
 'De véleményem szerint Tirant végakaratainak rendelkezéseit **kell követnünk**;' (480. fejt.)

A (10)-ben egy, a *deure* 'kell' modális igével megvalósuló tanácsot láthatunk, ahol a szobalánya akarja meggyőzni a hercegkisasszonyt, hogy mit kell tennie. A (11) az *haver* 'kell' a + FI szerkezetre mutat példát, ahol a beszélő szintén meg kívánja győzni a hallgatóságot az általa helyesnek tartott cselekvésről. A kötelezettség említése azonban sérti a hallgató(k) szabad cselekvéshez való jogát, nem véletlenül jelenik meg az alak a (10)-ben személytelen formában ('az embernek'). A hallgatónak, ez esetben a királylánynak kell kikövetkeztetnie, hogy az adott kontextusban ez az általános tanács hogyan vonatkoztatható őrá: Tirantét kell választania szerelmesének. A (11)-ben pedig T/1 alakot használ a beszélő, jelezve, hogy a kért cselekvésből maga is részt vállal.

A beszélői akarat kinyilvánítása (*want statement*) stratégiát valósítják meg a beszélő vágyát, akaratát kifejező szerkezetek, amelyek a vizsgált lovagregényben a leggyakrabban a következő igékkel valósultak meg alárendelő vagy főnévi igenes szerkezetekben: *vull* 'akarom', *volria* 'szeretném', *tendria per bo* 'értékelném / jónak tartanám', *(molt) me plauria* '(nagyon) tetszene nekem', *desige* 'óhajtom'. Erre láthatunk példát a (12)-ben.

- (12) –Ara **vull que** los dos hi anem a la comtessa per haver-ne.
'Most azt **akarom, hogy** mi ketten menjünk el érte a grófnéhoz.' (11. fej.)

A hallgató kötelezettségét, illetve a beszélő akaratát kifejező megnyilatkozások szemantikai tartalmából levezethető, hogy a beszélő kívánatosnak tartja, hogy a hallgató hajtsa végre a megnevezett cselekvést.

4.2.2. Konvencionálisan indirekt kérések a Tirant lo Blanch című lovagregényben

Blum-Kulka és társai rendszerében (Blum-Kulka-Olshtain 1984; Blum-Kulka-House-Kasper 1989) a konvencionális indirektség szintjéhez tartoznak az ún. nyelvspecifikus javaslattevő formák (*language specific suggestory formulae*) és az előkészítő stratégia esetei (*query preparatory*), amikor a megnyilatkozás a sikerességi feltételekre tesz utalást (pl. képesség, szándék, lehetőség). E két stratégiatípus esetében az interpretációt a használati konvenció segíti. A lovagregényben számos olyan direktívát végrehajtó megnyilatkozást találtam, amelyek valamilyen konvencionális nyelvi eszközt tartalmaztak: a címzett hajlandóságára utaló szerkezetet, jövő időt vagy egyéb igei szerkezeteket. Ezek önállóan, de a performatív stratégiával vagy egymással kombinálva is előfordultak. A továbbiakban a gyakoriságuk szerinti sorrendben mutatom be a főbb eljárásokat.

4.2.2.1. A címzett hajlandóságára utaló szerkezetek

Udvarias direktívák konvencionális nyelvi eszközei lehetnek a címzett hajlandóságára vagy képességére utaló szerkezetek. Tekintsük a (13)–(15) példákat.

- (13) E **prech** a vós, Tirant lo Blanch, vos **plàcia dir**-me los noms de tots aquests senyors que açí present stan, perquè la mia ànima ne reste aconsolada.
'És **kérem** Önt, Tirant lo Blanch, **mondja meg (= tessék Önnek megmondani)** nekem mindezeknek az itt jelen lévő uraknak a nevét, hogy megnyugodjon a lelkem.' (40. fej.)

- (14) Per hun sol Déu te **prech** que ab amor e caritat te **plàcia voler-me dir** com sabs tant en mos fets,
 'Az egy Istenre **kérlek**, hogy legyél olyan jó és kegyes és **mondd el**
 (= **tessék neked akarni elmondani**) nekem, honnan tudsz annyit a
 tetteimről,' (356. fej.)
- (15) ¿**No-m pots** leixar dormir?
 '**Nem tudsz** aludni hagyni?' (233. fej.)

A (13) példa a *plaire* 'tetszik' igével alkotott szerkezetre, míg a (14) a *plaire* 'tetszik' és a *voler* 'akar' igék együttes alkalmazására mutat példát. Bár mindkét megnyilatkozás igei performatívumot is tartalmaz (*prech* 'kérem/kérlek'), e szerkezetek önállóan is alkalmasak voltak direktíva végrehajtására. A 'tetszik' igével alkotott szerkezet a magyar nyelvből is ismerős lehet számunkra direktívák végrehajtásakor, bár természetesen a használat nem teljesen egyforma a két nyelvben.¹² A címzett hajlandósága a cselekvés végrehajtásának előfeltétele, így ezek az előfordulások az előkészítő stratégia eseteiként értelmezhetők. Az előkészítő stratégia egyéb nyelvekből közismertebb példája a címzett képességére való utalás (15), amelynek azonban csak szórványos előfordulását tapasztaltam a vizsgált katalán lovagregényben.

4.2.2.2. A jövő idő

A jövő idejű igealak szintén lehetett direktívák, mégpedig utasítások, parancsok végrehajtásának konvencionális nyelvi eszköze. Mivel a többi csoportba nem jól illeszkedik, ezt a használatot a nyelvspecifikus javaslattevő formák körébe sorolhatjuk. A kontextusok vizsgálata alapján elmondható, hogy a direktívák ilyen megvalósítása nem tűnik kifejezetten udvariasnak, főlérendelt pozícióból végrehajtott parancs, utasítás esetén használatos. A beszélő a jövő idő használatával mintegy jelzi, hogy a kért cselekvés megvalósulását biztosra veszi.

Iglesias Recuero (2010) a korabeli spanyol nyelvvel kapcsolatban felhívja rá a figyelmet, hogy a vizsgált korszakban nem egyenlőségi alapú, hanem hierarchikus társadalmi berendezkedés volt érvényben, amely a nyelvhasználatra is kihatott. Az arculat (*face*) fogalmát nehéz alkalmazni a korabeli nyelvhasználat elemzésében, mert annak óvása nem vonatkozott mindenkire egyenlő mértékben. Míg a nemesek a szolgálok felé gyakran közvetlen felszólító módban hajtanak végre direktívákat, egymás között fokozottabban udvarias a nyelvhasználatuk. A nagyobb fokú udvariaságnak azonban stratégiai célja is lehet, és megjelenhet az alacsonyabb társadalmi csoportok irányába is, amikor olyat kérnek tőlük, ami nem tartozik mindennapi, elvárható feladataik közé, például szerelmi ügyeikben való segítséget, diszkréciót.

A jövő idő használata mint kérésstratégia általában több kérés egymásutáni-sága esetén fordul elő a lovagregényben, amikor a beszélő társadalmi szempontból főlérendelt pozícióban van. Jusson eszünkbe, hogy a jövő idő a tízparancsolat igeideje is a mai spanyolban és katalánban is. A jövő idővel általában parancsot, utasítást fejez ki a beszélő, amelynek jövőbeli bekövetkeztét mintegy biztosra veszi, megjósolja. Több kérés egymásutánisága esetén általában az első egy vagy kettő

¹² Az *akar* ige a magyar direktívák közül inkább csak a tiltásokban fordul elő (pl.: *Te csak ne akard nekem megmondani, hogy mit csináljak!*), ami eltér az itt tárgyalt udvarias használattól.

sima felszólító móddal fejeződik ki, a jövő idő pedig a következőknél jelenik meg, ahogyan a (16)-ban is.

- (16) – **Ves** prestament —dix Tirant—, **posa't** a la porta e **diràs** que stich bé, mas la son me té tan apoderat que stich ara en lo plasent dormir.
 'Menj gyorsan – mondta Tirante –, állj az ajtóhoz, és **mond** (= **fogod mondani**), hogy jól vagyok, de az álmoság annyira hatalmába kerített, hogy édesdeden alszok épp.'

(292. fej.)

A (16) példában a lovag a szolgáját utasítja, hogy hazugsággal mentse ki őt. A szöveg a későbbiekben a *son manament* 'az ő parancsa' kifejezéssel utal vissza a megnyilatkozásra. A jövő idő a harmadik parancs kiadásakor jelenik meg, amelynek végrehajtása időben a legtávolabb esik a beszédidőtől.

4.2.2.3. Egyéb konvencionális eszközökkel végrehajtott direktívák

A fentebb bemutatott konvencionális eljárásokon kívül még számos egyéb, kevésbé gyakori stratégia figyelhető meg a vizsgált korpuszban a közvetettségnek ezen a szintjén. A (17)–(19) példák ilyen, a konvencionális indirektség szintjéhez tartozó eljárásokat mutatnak be a nyelvspecifikus javaslattevő formák köréből.

- (17) – En duch de Pera, **millor** vos **fóra** lo callar que no lo parlar,
 '– Pera hercege, **jobb lenne** csendben maradnia, mintsem megszólalnia,'
 (288. fej.)
- (18) **Cové que** tinguam consell, que és de gran necessitat.
 'Jó lenne tanácskoznunk, nagy rá most a szükség.'
 (130. fej.)
- (19) ¿**Per què no** manifestes lo que a tu fa dolre?
 '**Miért nem** mondd el, mi bánt?'
 (249. fej.)

A 'jó/jobb lenne' és a 'miért nem?' jelentésű szerkezetek igen hasonlóak az egyéb nyelvekből is ismert eljárásokhoz, és könnyen besorolhatók a konvencionálisan indirekt direktívák Searle (1975) által megadott csoportjaiba is. Searle (1975) megkülönbözteti a direktívák végrehajtásának sikerességi feltételeivel kapcsolatos, a cselekvés végrehajtásának indokait említő, valamint az egyik elemet a másikba ágyazó közvetett direktívákat. Az itt bemutatott szerkezetek a Blum-Kulka-Olshtain szerzőpáros által kidolgozott rendszerben a konvencionális indirektség szintjéhez, azon belül a nyelvspecifikus javaslattevő formák közé tartoznak (Blum-Kulka-Olshtain 1984: 202).

4.2.3. Nem konvencionálisan indirekt kérések a lovagregényben

Blum-Kulka-Olshtain (1984) és Blum-Kulka-House-Kasper (1989) a nem konvencionális indirektség szintjén különbséget tesz az erős célzások (*strong hints*) és a gyenge célzások (*mild hints*) között. Bár az interpretáció mindkét esetben nagymértékben a kontextuson alapul, az erős célzások esetében történik valamiféle utalás a szándékolt illokúciós aktus egy releváns elemére, ami megkönnyíti a következtetési folyamatot. A nem konvencionális indirektség szintjéhez tartozó direktívák kizárólag kvalitatív elemzéssel találhatók meg, hiszen esetükben nincsen semmilyen kereshető lexikai egység, amely jelezné, hogy direktíváról van szó. Ez csupán a tágabb kontextusban válik érthetővé, figyelembe véve az interakció

résztevőit, a köztük lévő hatalmi viszonyokat és az egyéb nyelvi eszközöket is. Tekintsük az alábbi, nem konvencionális nyelvi eszközökkel végrehajtott kérést (20).

- (20) si **tu demanes** a mi pau final o treva de VI mesos, nosaltres farem a tu la nostra cara blanca e darem a tu la dita pau de VI mesos
 'ha **te** végleges békét vagy hathavi fegyverszünetet **kérsz** tőlem, mi kegyes arcunkat fordítjuk majd feléd, és megadjuk neked az említett hathavi békét'
 (135. fejt.)

A részlet a szultánnak Tirantéhoz intézett leveléből származik, amelyben fegyverszünetet kér. A szultán számos vereség után, vesztes pozícióból írja meg levelét, de hatalmi helyzeténél fogva mégsem érzi lehetségesnek kérése közvetlen megfogalmazását, hiszen a kérő fél alárendeli magát a másiknak. Helyette ajánlatot tesz: ha a másik fél fegyverszünetet kér, ő kegyesen megadja. Bár a hatalmi hierarchiában elfoglalt helyzetében¹³ lehetetlennek érzi, hogy leereszkedjen egy kérés végrehajtásához, a felszínen ajánlatként megfogalmazott megnyilatkozását a címzett fél mégis kérésként értelmezi. Ez kiderül a tágabb kontextusból, ahol is Tirante és az urak a levél kézhezvétele utáni tanácskozásukon visszaautalva a szultán levelére, így említik annak tartalmát: *la demanda* 'a kérés', *les treves que demanen* 'a fegyverszünet, amit kérnek', valamint *la treva de VI mesos que demanen* 'a hathavi fegyverszünet, amit kérnek'.

Használóképpen csupán a kontextus ismeretében érthető meg, hogy a (21) megnyilatkozás direktíva. A szobalány biztatja a hercegisasszonyt, hogy válassza Tirantét, és meggyőzési stratégiájának része a (21)-ben látható indirekt javaslat.

- (21) **Què anau cercant, mesquina de senyora?** En tot lo món no trobareu cavaller qui ab ell se pugua egualar.
 'Mit keresgélsh hát, te szívtelen nő? Az egész világon nem fogsz olyan lovagot találni, aki vetekedhetne vele.'
 (138. fejt.)

A (21) részlet a hercegisasszony szobalányának egy hosszabb beszédéből való, amelyben meg akarja győzni úrnőjét, hogy menjen feleségül Tirantéhoz. Az első, kérdésként megfogalmazott megnyilatkozás ebben a kontextusban egyfajta buzdításként értendő: 'ne keresgélj tovább, állapodj meg', melyet a további kontextus is erősít ('jobbat úgysem találhatnál'). A két nő közti viszony a társadalmi hierarchiában betöltött eltérő szerepük ellenére meglehetősen bizalmas.

A fentebb jellemzett, egyes közvetettségi szintekhez tartozó direktívák előfordulási arányait mutatja be összefoglalóan a 3. táblázat.

¹³ A szultán a hatalmi hierarchiában elfoglalt magas pozícióját hangsúlyozza a fejedelmi többes használatával is, amely éles kontrasztot alkot a címzett tegezésével.

közvetlen direktívák	igemód	1118 (~42%)	2210 (~83%)
	diskurzusszervező (igemód)	318 (~12%)	
	performatív stratégiák	557 (<i>voler</i> 165) (~21%)	
	kötelezettség kifejezése	157 (~6%)	
	beszélői akarat kifejezése	60 (~2%)	
konvencionálisan közvetett direktívák	<i>voler</i> 'akar' (címezett akarata)	108 (+ 165) (~4%)	385 (~15%)
	jövő idő	69 (~3%)	
	egyéb konvencionális	208 (~8%)	
nem konvencionálisan közvetett direktívák		53 (2~%)	53 (~2%)
összesen		2648	2648 (100%)

3. táblázat

Stratégiák direktívák végrehajtására a *Tirant lo Blanch* párbeszédesei részeiben

A fenti stratégiák megoszlásának arányait megvizsgálva képet kaphatunk az egyes stratégiák jelentőségéről, súlyáról a vizsgált korpuszban. A *fehér Tirante* lovagregény párbeszédesei részeiben a közvetlen kérések szerepelnek a legnagyobb súllyal. Szép számmal megjelennek azonban a konvencionális közvetettség különféle stratégiái is. A táblázatban szereplő előfordulási számok értelmezésekor figyelembe kell venni, hogy ezek kiegészítő stratégiaként is megjelenhetnek a performatív igés közvetlen kérésekben. Az ilyen vegyes előfordulások közül a 3. táblázat csak az 'akar' igével alkotott szerkezet esetszámát emeli ki, mert ez volt a leggyakoribb. A nem konvencionális direktívák aránya jelentősen kisebb.

Ahhoz, hogy egy adott nyelvallapotban teljes képet nyerjünk az egyes stratégiák megoszlásáról, természetesen más műfajú szövegeket is be kell vonni a vizsgálatba. A jelen kutatás eredményeit a korábbiakéval is összevetve azonban megállapítható, hogy a mai katalánban már nem használatos performatív igés stratégia igen elterjedt volt a vizsgált nyelvallapotban, csakúgy, mint egyes igei szerkezetek. A konvencionális indirektség számos, más nyelvekből is ismert stratégiája szintén megtalálható volt, csakúgy, mint az igemódon alapuló, közvetlen felszólítás stratégiája.¹⁴ Ezek az eljárások a kvalitatív elemzés során kerültek elő, de természetesen egy további lépésben automatikus keresést is érdemes lenne végezni.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a 13–16. századi katalán a modern katalántól eltérő megoldásokat is használt direktívák végrehajtásakor. Az udvarias nyelvhasználatlal összefüggő nyelvi eszközök közül gyakran egyszerre több is megjelenik egyazon kontextusban. A közvetlen, explicit kérések szintjének stratégiái a felszólító mód használata, a performatív igés stratégiák, a hallgató kötelezettségének kifejezése és a beszélői akarat kinyilvánítása. A konvencionális indirektség szintjéhez tartoznak a különféle, a direktíva végrehajtásának sikerességi feltételeivel kapcsolatos vagy a cselekvés végrehajtásának indokait említő szerkezetek. A nem konvencionális eszközökkel megvalósuló indirekt direktívák megtalálásához mindenképpen kvalitatív elemzés szükséges.

¹⁴ Érdekes összevetni ezeket az arányokat Iglesias Recuero (2010; megjelenés alatt) 16–17. századi spanyol direktívákra vonatkozó eredményeivel. Jól látszik a stratégiák és arányaik hasonlósága az egymáshoz földrajzilag közel álló és egymásra ható két nyelvben.

5. Konklúzió

Ebben a tanulmányban a történeti beszédaktus-kutatás módszereit vettem sorra és vizsgáltam meg a saját, középkori katalán direktívákkal kapcsolatos kutatásaim példáján. Bár nem minden nyelvben és korszakban használható ugyanaz a kutatási módszer, hiszen a konvencionális eszközök súlya és formái igen változatosak lehetnek a különféle nyelvekben és nyelvállapotokban, általános konklúzióként megfogalmazható, hogy a korpusznyelvészetben kidolgozott módszerek gyümölcsözően használhatók történeti kutatás céljaira is, amennyiben a kérdést jól tesszük fel a korpuszban való kereséskor. A releváns előfordulások keresésének automatizálhatósága változó mértékű lehet a kutatási kérdés és a kutatott korszak függvényében, a kvalitatív elemzés azonban – hol kisebb, hol nagyobb mértékben – minden történeti pragmatikai vizsgálatban szükséges.

A jelen tanulmányban vizsgált jelenségekkel kapcsolatos további kutatási irányok lehetnek a következők. Kutatásra érdemesek az itt részletesen nem vizsgált egyéb konvencionális indirekt megoldások, valamint az udvarias beszéddel összefüggő nem igei kifejezések és a megszólítások. Kívánatos lenne más műfajú szövegek kvalitatív elemzése is. Az összehasonlító szempont is érdekes lehet, hiszen hasonló megoldások az 'akar' igével a középkori spanyolban és franciában is jelen voltak (Beardsley 1921; Montgomery 1998). Mivel az itt vizsgált szövegnek, a *Tirant lo Blanch*-nak elérhető korabeli spanyol (1511) és modern katalán fordítása is, ezek vizsgálata is érdekes adalékokat szolgáltatathat. Végül szeretném hangsúlyozni, hogy a már feltárt nyelvi eszközök haszna, hogy általuk önmagukban nehezen megtalálható jelenségek is kutathatóvá válnak: így például a kérésre adott reakciók, a visszautasítás módjai vagy akár az udvariatlanság jelenségei.

Köszönetnyilvánítás

Jelen tanulmány az MTA Tudomány a Magyar Nyelvért Nemzeti Program *Álhírek, áltudományos nézetek nyelvészeti azonosítása* c. alprogramja támogatásával készült. Ezúton is hálásan köszönöm a 12. *Pragmatika Kerekasztal: Történeti pragmatika* c. rendezvényen jelenlévő hozzászólóknak az értékes észrevételeiket, és Németh T. Enikőnek hasznos meglátásait, tanácsait a kézirat témájában.

Források

- Albert, Ricard – Gassiot, Joan (szerk.) 1988. *Parlaments a les Corts Catalanes* [Katalán parlamenti beszédek]. Barcelona: Barcino.
Corpus Informatitzat del Català Antic [Régi katalán elektronikus korpusz].
<http://cica.cat/>
Joanot Martorell: *Tirant lo Blanch* [A fehér Tirante]. <https://cdlpv.org/tirant/>

Hivatkozások

- Aijmer, Karin 2018. Corpus pragmatics: From form to function. In Andreas H. Jucker – Klaus P. Schneider – Wolfram Bublitz (szerk.) *Methods in Pragmatics*. Berlin; Boston: De Gruyter Mouton. 555–586.
doi:[10.1515/9783110424928-022](https://doi.org/10.1515/9783110424928-022)
- Aijmer, Karin – Christoph Rühlemann (szerk.) 2015. *Corpus Pragmatics. A Handbook*. Cambridge: Cambridge University Press.
doi:[10.1017/CBO9781139057493](https://doi.org/10.1017/CBO9781139057493)
- Arnovick, Leslie K. 1999. *Diachronic Pragmatics. Seven Case Studies in English Illocutionary Development*. (Pragmatics & Beyond New Series 68) Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. doi:[10.1075/pbns.68](https://doi.org/10.1075/pbns.68)
- Austin, John L. 1962. *How to Do Things with Words. The William James Lectures delivered at Harvard University in 1955*. Oxford: Oxford University Press.
- Beardsley, Wilfred Attwood 1921. *Infinitive Constructions in Old Spanish*. New York: Columbia University Press.
- Blum-Kulka, Shoshana – Juliane House – Gabriele Kasper (szerk.) 1989. *Cross-Cultural Pragmatics: Requests and Apologies*. Norwood: Ablex Publishing Corporation.
- Blum-Kulka, Shoshana – Elite Olshtain 1984. Requests and apologies: A cross-cultural study of speech act realization patterns (CCSARP). *Applied Linguistics* 5/3:196–213. doi:[10.1093/applin/5.3.196](https://doi.org/10.1093/applin/5.3.196)
- Brown, Penelope – Stephen C. Levinson 1987 [1978]. *Politeness. Some Universals in Language Usage*. (Studies in Interactional Sociolinguistics 4) Cambridge: Cambridge University Press.
- Clavería Nadal, Gloria – Joan Torruella Casañas 2012. El „corpus informatizado del catalán antiguo (CICA)” y su herramienta de explotación („Estación de Análisis Documentales”). In María Jesús Torrens Álvarez – Pedro Sánchez-Prieto Borja (szerk.) *Nuevas perspectivas para la edición y el estudio de documentos hispánicos antiguos*. (Fondo hispánico de lingüística y filología 12) Bern: Peter Lang. 405–425.
- Csernus Sándor 2011. Mítosz, propaganda és népi etimológia. Hunyadi János: „Fehér” vagy „Vlach” lovag? *Acta Historica* 128:3–33.
- Deutschmann, Mats 2003. *Apologising in British English*. (Skrifter Från Moderna Språk 10) Umeå: Umeå University.
- Fischer, Olga 2004. What counts as evidence in historical linguistics? *Studies in Language* 28/3:710–740. doi:[10.1075/sl.28.3.21fis](https://doi.org/10.1075/sl.28.3.21fis)
- Iglesias Recuero, Silvia 2010. Aportación a la historia de la (des)cortesía: las peticiones en el siglo XVI. In Franca Orletti – Laura Mariottini (szerk.) *(Des)cortesía en español: espacios teóricos y metodológicos para su estudio*. Roma; Estocolmo: Università degli Studi Roma Tre; Universidad de Estocolmo. 369–398.
- Iglesias Recuero, Silvia megjelenés alatt. *Pragmática histórica: peticiones y cortesía en los siglos XVI y XVII*.
https://www.academia.edu/114255519/Pragm%C3%A1tica_hist%C3%B3rica_peticiones_y_cortes%C3%ADa_en_los_siglos_XVI_y_XVII (2024. 09. 23.).

- Jacobs, Andreas – Andreas H. Jucker 1995. The historical perspective in pragmatics. In Andreas H. Jucker (szerk.) *Historical Pragmatics. Pragmatic Developments in the History of English*. (Pragmatics & Beyond New Series 35) Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 3–33. doi:[10.1075/pbns.35.04jac](https://doi.org/10.1075/pbns.35.04jac)
- Jucker, Andreas H. 1994. The feasibility of historical pragmatics. *Journal of Pragmatics* 22/5:533–536. doi:[10.1016/0378-2166\(94\)90083-3](https://doi.org/10.1016/0378-2166(94)90083-3)
- Jucker, Andreas H. 2018. Data in pragmatic research. In Andreas H. Jucker – Klaus Peter Schneider – Wolfram Bublitz (szerk.) *Methods in Pragmatics*. Berlin: De Gruyter Mouton. 3–36. doi:[10.1515/9783110424928-001](https://doi.org/10.1515/9783110424928-001)
- Jucker, Andreas H. 2023. Methodologies in Speech Act Research. Előadás. Pragmatika, korpusz, módszer. Korpuszalapú módszerek a pragmatikában. Budapest, ELTE. 2023. szeptember 11.
- Jucker, Andreas H. – Irma Taavitsainen 2000. Diachronic speech act analysis. Insights from flying to flaming. *Journal of Historical Pragmatics* 1/1:67–95. doi:[10.1075/jhp.1.1.07juc](https://doi.org/10.1075/jhp.1.1.07juc)
- Jucker, Andreas H. – Irma Taavitsainen (szerk.) 2008. *Speech Acts in the History of English*. (Pragmatics & Beyond New Series 176) Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. doi:[10.1075/pbns.176](https://doi.org/10.1075/pbns.176)
- Kertész, András – Csilla Rákosi 2012. *Data and Evidence in Linguistics: A Plausible Argumentation Model*. Cambridge: Cambridge University Press. doi:[10.1017/CBO9780511920752](https://doi.org/10.1017/CBO9780511920752)
- Kohnen, Thomas 2000. Explicit performatives in Old English. A corpus-based study of directives. *Journal of Historical Pragmatics* 1/2:301–321. doi:[10.1075/jhp.1.2.07koh](https://doi.org/10.1075/jhp.1.2.07koh)
- Kohnen, Thomas 2007. Text types and the methodology of diachronic speech act analysis. In Susan M. Fitzmaurice – Irma Taavitsainen (szerk.) *Methods in Historical Pragmatics*. (Topics in English Linguistics 52) Berlin; Boston: De Gruyter Mouton. 139–166. doi:[10.1515/9783110197822.139](https://doi.org/10.1515/9783110197822.139)
- Lutzky, Ursula – Andrew Kehoe 2017. “I apologise for my poor blogging”: Searching for apologies in the Birmingham Blog Corpus. *Corpus Pragmatics* 1/1:37–56. doi:[10.1007/s41701-017-0004-0](https://doi.org/10.1007/s41701-017-0004-0)
- Meyer, Charles F. 2002. *English Corpus Linguistics: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press. doi:[10.1017/CBO9780511606311](https://doi.org/10.1017/CBO9780511606311)
- Montgomery, Thomas 1998. *Medieval Spanish Epic. Mythic Roots and Ritual Language*. Penn State University Press.
- Nagy C. Katalin 2011. A diakrón beszédaktus-kutatás egyes módszertani problémáiról. In Gécszeg Zsuzsanna (szerk.) *LingDok 10. Nyelvész-doktoranduszok dolgozatai*. Szeged: SZTE Nyelvtudományi Doktori Iskola. 155–179.
- Nagy C. Katalin 2013. Adatforrások integrációja a történeti nyelvészetben: A nyelvtörténeti korpuszadat fogalmáról. *Argumentum* 9:56–78.
- Nagy C., Katalin 2020. *Plàcia a déu* ‘may it please God’: Constructions with the verb *plaure* ‘please’ in Medieval Catalan. *Corpus Pragmatics* 4/3:293–332. doi:[10.1007/s41701-020-00085-x](https://doi.org/10.1007/s41701-020-00085-x)

- Nagy C., Katalin 2021. Politeness in 13–16th century Catalan. Requests in the computerized corpus of Old Catalan. *Acta Hispanica* 25/3:49–73. doi:[10.14232/actahisp.2021.0.49-73](https://doi.org/10.14232/actahisp.2021.0.49-73)
- Nagy C., Katalin 2022. (Polite) directives in mediaeval Catalan. Constructions with the verb *plaire* ('please'). *Journal of Historical Pragmatics* 23/1:54–83. doi:[10.1075/jhp.19001.nag](https://doi.org/10.1075/jhp.19001.nag)
- Nagy C., Katalin – Enikő Németh T. – Zsuzsanna Németh 2018. Merging various data analysis techniques in pragmatics. *Sprachtheorie und Germanistische Linguistik* 28/2:155–183.
- Navarro, Federico 2008. Análisis histórico del discurso. Hacia un enfoque histórico-discursivo en el estudio diacrónico de la lengua. In Antonio Moreno Sandoval (szerk.) *El valor de la diversidad (meta)lingüística. Actas del VIII congreso de Lingüística General*. Madrid: Universidad Autónoma de Madrid.
- Németh, Zsuzsanna – Katalin Nagy C. – Enikő Németh T. 2019. Fuzzy boundaries in the research into talk-in-interaction. In Péter B. Furkó – Ildikó Vaskó – Csilla Ilona Dér – Dorte Madsen (szerk.) *Fuzzy Boundaries in Discourse Studies. Theoretical, Methodological, and Lexico-Grammatical Fuzziness*. Cham: Palgrave Macmillan. 113–128. doi:[10.1007/978-3-030-27573-0_6](https://doi.org/10.1007/978-3-030-27573-0_6)
- O’Keeffe, Anne 2018. Corpus-based function-to-form approaches. In Andreas H. Jucker – Klaus Peter Schneider – Wolfram Bublitz (szerk.) *Methods in Pragmatics*. (Handbooks of Pragmatics 10) Berlin; Boston: De Gruyter Mouton. 587–618. doi:[10.1515/9783110424928-023](https://doi.org/10.1515/9783110424928-023)
- Pérez i Parent, Montserrat 2002. The production of requests by Catalan learners of English: Situational and proficiency level effects. *Atlantis* 24/2:147–168.
- Rosenthal, David H. 1984. *Translation of Tirant lo Blanc*. New York: Macmillan.
- Rühlemann, Christoph – Karin Aijmer 2015. Introduction. Corpus pragmatics: laying the foundations. In Karin Aijmer – Christoph Rühlemann (szerk.) *Corpus Pragmatics. A Handbook*. Cambridge: Cambridge University Press. 1–26. doi:[10.1017/CBO9781139057493.001](https://doi.org/10.1017/CBO9781139057493.001)
- Searle, John R. 1969. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Searle, John R. 1975. Indirect speech acts. In Peter Cole – Jerry L. Morgan (szerk.) *Syntax and Semantics Vol. 3. Speech Acts*. New York: Academic Press. 59–82.
- Searle, John R. – Daniel Vanderveken 1985. *Foundations of Illocutionary Logic*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Simon Gábor 2018. Az igei jelentés metaforizációjának mintázatai. Nyelvtan- és korpuszvezérelt esettanulmányok. *Jelentés és Nyelvhasználat* 5:1–36. doi:[10.14232/JENY.2018.1.1](https://doi.org/10.14232/JENY.2018.1.1)
- Taavitsainen, Irma – Andreas H. Jucker 2007. Speech act verbs and speech acts in the history of English. In Susan M. Fitzmaurice – Irma Taavitsainen (szerk.) *Methods in Historical Pragmatics*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton. 107–138. doi:[10.1515/9783110197822.107](https://doi.org/10.1515/9783110197822.107)
- Tognini-Bonelli, Elena 2001. *Corpus Linguistics at Work*. (Studies in Corpus Linguistics 6) Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. doi:[10.1075/scl.6](https://doi.org/10.1075/scl.6)

Traugott, Elizabeth Closs – Richard B. Dasher 2004 [2002]. *Regularity in Semantic Change*. Cambridge; New York: Cambridge University Press.

A szerzőről

Nagy C. Katalin az MTA-SZTE-DE Elméleti Nyelvészeti és Informatikai Kutatócsoport tudományos munkatársa és a Pragmatika Centrum – Országos Kutatóközpont tagja. A doktori fokozat megszerzése óta (2013) a történeti pragmatika területén végez kutatásokat, különös tekintettel a grammatikalizációs jelentésváltozásra, a történeti beszédaktus-kutatásra, a történeti udvariasság-kutatásra és a történeti pragmatika módszertanára. Jelenlegi érdeklődési területe az álhírek nyelvészeti alapú azonosítása. Kapcsolódó kutatásait magyar nyelvű egészségügyi szövegeken végzi.

Elérhetősége: nagykati@hist.u-szeged.hu